

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2025-33-7>

УДК 81'25:001.82

ЦИМБАЛ Світлана

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
<https://orcid.org/0000-0003-0652-369X>
svitlana.tsymbal@e-u.edu.ua

ЛУЖЕЦЬКА Тетяна

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»
<https://orcid.org/0009-0004-7970-6328>
tetiana.luzhetska@e-u.edu.ua

СКРИПНИК Наталія

Харківський національний автомобільно-дорожній університет
<https://orcid.org/0000-0002-8208-3019>
skrypnynks@gmail.com

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА СУЧАСНОСТІ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВНИЙ РОЗВИТОК

Стаття висвітлює актуальні концептуальні та методологічні основи перекладознавчої науки як галузі міждисциплінарних досліджень. Досліджено еволюцію перекладознавчих концепцій у світлі процесів всесвітньої інтеграції та діджиталізації. Розкрито вагомість технологічних досягнень у роботі фахівців з перекладу та визначено інноваційні професійні здібності, життєво необхідні для ефективної фахової діяльності. Значну увагу зосереджено на викликах гармонізації вітчизняної перекладознавчої школи із загальносвітовими тенденціями розвитку галузі. Представлено інноваційні методики вдосконалення фахової підготовки майбутніх перекладачів відповідно до трансформованих вимог професійного середовища. Окреслено стратегічні вектори розбудови перекладознавства в площині міждисциплінарної взаємодії з когнітивними науками, культурологічними студіями та цифровими технологіями. Висвітлено значущість перекладацької діяльності у процесах міжкультурного діалогу та конструювання національної самоідентифікації. Здійснено порівняльний аналіз класичних і новаторських стратегій перекладу белетристики, наукових праць та вузькоспеціалізованих матеріалів. За результатами проведеного дослідження аргументовано доцільність всебічного підходу до модернізації перекладознавчої галузі в українському контексті.

Ключові слова: наука про переклад, міждисциплінарні зв'язки, перекладацька майстерність, діджиталізація, глобалізаційні процеси, локалізаційні практики, комп'ютеризований переклад, трансформаційні моделі в перекладі.

TSYMBAL Svitlana, LUZHETSKA Tetiana

Private Higher Educational Establishment "European University"

SKRYPNYK Natalia

Kharkiv National Automobile and Road University

CONCEPTUAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS OF CONTEMPORARY TRANSLATION STUDIES: PROBLEMS AND PROSPECTIVE DEVELOPMENT

The article highlights the current conceptual and methodological foundations of translation studies as a field of interdisciplinary research. The evolution of translation studies concepts in the light of the processes of global integration and digitalization is investigated. The importance of technological achievements in the work of translation specialists is revealed and innovative professional abilities are identified that are vital for effective professional activity. Considerable attention is focused on the challenges of harmonizing the domestic translation studies school with global trends in the development of the industry. Innovative methods of improving the professional training of future translators are presented in accordance with the transformed requirements of the professional environment. Strategic vectors for the development of translation studies in the field of interdisciplinary interaction with cognitive sciences, cultural studies and digital technologies are outlined. The significance of translation activities in the processes of intercultural dialogue and the construction of national self-identification is highlighted. A comparative analysis of classical and innovative strategies for translating fiction, scientific works, and highly specialized materials has been carried out. The results of the study argue for the feasibility of a comprehensive approach to the modernization of the field of translation studies in the Ukrainian context.

Keywords: translation science, interdisciplinary connections, translation skills, digitalization, globalization processes, localization practices, computer-aided translation, transformational models in translation.

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

Наука про переклад як академічна галузь та освітній напрям сьогодні зазнає фундаментальних метаморфоз, спричинених інтенсифікацією глобалізаційних тенденцій, революційним розвитком інформаційно-комунікаційних технологій та кардинальною зміною парадигматики міжкультурної взаємодії. Сучасне розуміння перекладу виходить далеко за межі простого механічного відтворення інформації засобами цільової мови та постає як комплексний багатоаспектний феномен, що інтегрує лінгвістичні, ментальні, соціокультурні та технологічні виміри [4, с. 23]. Нагальність вивчення теоретичних і методологічних підвалин сучасної перекладознавчої науки підкріплюється потребою у формуванні нової генерації фахівців, здатних гнучко реагувати на швидкоплинні трансформації професійного ландшафту.

Надзвичайної ваги набуває переоцінка функціональної ролі перекладача в контексті стрімкого прогресу автоматизованих систем перекладу та впровадження штучного інтелекту, що радикально змінюють конфігурацію ринку перекладацьких послуг. У таких обставинах критично важливо ідентифікувати фундаментальні навички перекладача нового тисячоліття та розробити методики їхнього формування у процесі професійної освіти. Паралельно виникає питання збереження фундаментальних цінностей перекладацького мистецтва та забезпечення належної якості перекладу в епоху надшвидкісного продукування та поширення контенту.

Додаткову складність становить необхідність створення інтегративної методологічної платформи дослідження перекладацьких явищ, що органічно поєднувала б здобутки різноманітних наукових дисциплін – від традиційного перекладознавства до цифрової гуманітаристики, когнітивного мовознавства та теорії міжкультурної комунікації. Лише такий інтегрований міждисциплінарний підхід здатний забезпечити цілісне й всебічне осмислення сучасних перекладацьких реалій і феноменів.

Аналіз досліджень та публікацій

Концептуальні та методологічні основи перекладознавства стали об'єктом ґрунтовного наукового дослідження численних українських і закордонних науковців. Зокрема, базові постулати теоретичних засад перекладу всебічно висвітлено в науковому доробку В. Коптілова [5], Р. Зорівчак [3], О. Чередниченка [11], чий праці сформувавши підвалини національної перекладознавчої традиції в Україні. Для новітнього періоду розвитку перекладознавчих досліджень характерне істотне розширення міждисциплінарного діалогу, що переконливо демонструють наукові розвідки Л. Коломієць [4], А. Науменка [8], О. Ребрія [9].

Іноземні дослідники Л. Венуті [14], С. Басснетт [12], Б. Хатім [13] концентрують дослідницьку увагу на культурологічних вимірах перекладацької діяльності, етичних дилемах та ідеологічних аспектах перекладу. Суттєвий внесок у збагачення теоретичного фундаменту перекладознавства зробили представники дескриптивної школи Г. Турі та Т. Германс, які акцентують важливість вивчення перекладацьких практик як культурного явища в конкретних історичних умовах [10, с. 74].

Технологічний вимір перекладознавчої науки детально аналізується в дослідженнях М. Кроніна [7], К. О'Гаган [15], де розглядаються нові виклики цифрової доби для перекладацької індустрії. Вітчизняні науковці С. Засекін [2], О. Селіванова [10] досліджують когнітивні та психолінгвістичні параметри перекладацької діяльності, що сприяє глибшому осмисленню механізмів роботи перекладачів.

Утім, попри значний масив наукових праць, проблематика інтеграції різновекторних підходів до вивчення перекладу зберігає свою актуальність. Недостатньо дослідженими залишаються питання гармонізації українського перекладознавства зі світовими тенденціями, формування інноваційних перекладацьких компетентностей та ефективних методик їхнього розвитку. Потребує також ґрунтовного наукового осмислення проблема балансу між людським та автоматизованим перекладом у сучасних реаліях.

Формулювання цілей статті

Головною метою представленої наукової статті є комплексне дослідження концептуальних і методологічних основ сучасної перекладознавчої науки в контексті глобалізаційних процесів та технологічних інновацій. Реалізація поставленої мети передбачає розв'язання наступних дослідницьких завдань:

1. визначити актуальні вектори еволюції перекладознавства як міждисциплінарної наукової сфери;
2. ідентифікувати базові професійні компетентності перекладача в умовах діджиталізації та глобалізаційних процесів;
3. здійснити порівняльний аналіз класичних та інноваційних методологічних підходів до перекладацької практики;
4. розробити стратегічні напрями вдосконалення системи професійної підготовки перекладачів з урахуванням трансформованих вимог сучасного ринку праці.

Виклад основного матеріалу

Перекладознавство нашого часу відзначається яскраво вираженим міждисциплінарним характером, що обумовлюється комплексністю та багатовимірністю предмета вивчення. За твердженням О. Селіванової, "процес перекладу постає не просто як мовна трансформація тексту, а як витончений розумовий процес, що розгортається у свідомості транслятора, і як соціально-культурний феномен, інтегрований у специфічний історико-суспільний контекст" [10, с. 456]. Таким чином, методологічний інструментарій транслятологічних розвідок синтезує підходи й методики різноманітних галузей науки.

Дослідження останніх років дають можливість виділити такі провідні методологічні напрями у вивченні перекладацької діяльності:

1. Лінгвістичний напрям – фокусується на дослідженні мовознавчих аспектів перекладу, трансформаційних прийомів, питань еквівалентності та відповідності перекладу. Цей напрям представляють такі науковці як Я. Рецкер, В. Комісаров, В. Коптілов, А. Науменко.

2. Комунікативно-прагматичний напрям – трактує переклад як процес міжкультурної взаємодії, орієнтований на досягнення конкретного прагматичного результату. Даний напрям розробляється у працях К. Райс, Г. Вермеєра, К. Норд.

3. Культурознавчий напрям – зосереджується на культурологічних вимірах перекладу, викликах передачі культурно-маркованої інформації та значенні перекладу для міжкультурного спілкування. Цей вектор досліджують С. Баснетт, Л. Венуті, А. Лефевр.

4. Когнітивний напрям – розглядає перекладацьку практику як когнітивний феномен, пов'язаний із опрацюванням інформації, концептуальним осмисленням та категоризацією реальності. До представників цього напрямку належать Р. Белл, Е. Гутт, С. Засекін.

5. Технологічний напрям – досліджує вплив цифрових інновацій на перекладацьку діяльність, специфіку співпраці людини й машини у процесі перекладу. Цей напрям розвивають М. Кронін, К. О'Ганн, М. Оломуцька.

Взаємодія та синтез цих методологічних підходів формують багаторівневу дослідницьку парадигму, що забезпечує всебічне вивчення перекладацьких феноменів і процесів. Втім, варто наголосити, що у вітчизняному перекладознавстві залишаються недостатньо опрацьованими певні дослідницькі вектори, зокрема корпусна лінгвістика перекладу та цифрова перекладацька гуманітаристика.

Динамічний розвиток інформаційно-комунікаційних технологій та систем автоматизованого перекладу кардинально трансформує вимоги до фахової підготовки перекладача. Як влучно підкреслює Л. Коломієць, "перекладач сьогодення – це не лише знавець мов та технік перекладу, а й посередник між культурами, фахівець із міжкультурної комунікації, який майстерно застосовує сучасні технологічні інструменти" [4, с. 134].

Проаналізувавши актуальні наукові доробки [1; 6; 15], можна окреслити фундаментальні компетентності перекладача сучасної доби:

1. Лінгвістична компетентність – бездоганне опанування робочими мовами, усвідомлення їхніх структурних і стилістичних особливостей.

2. Перекладацька компетентність – здібність реалізовувати повноцінний переклад текстових матеріалів різноманітної жанрово-стильової приналежності, застосовуючи релевантні перекладацькі методи та прийоми.

3. Кроскультурна компетентність – обізнаність щодо культурної своєрідності країн робочих мов, здатність ідентифікувати та коректно відтворювати культурно-марковану інформацію.

4. Технологічна компетентність – навички ефективного використання програмних засобів автоматизації перекладу (CAT-інструментів), термінологічних баз, текстових корпусів, систем машинного перекладу.

5. Редакторська компетентність – спроможність здійснювати постредагування машинного перекладу, критично оцінювати та оптимізувати перекладений текст.

6. Дослідницька компетентність – вміння проводити інформаційний пошук, опрацьовувати різноманітні джерела даних, перевіряти достовірність інформації.

7. Галузева компетентність – володіння спеціалізованими знаннями в конкретній сфері (медицина, правознавство, інженерія тощо), необхідними для фахового галузевого перекладу.

8. Бізнес-компетентність – спроможність самопрезентації на ринку перекладацьких послуг, ефективної взаємодії з клієнтами, координації проектної діяльності.

В умовах діджиталізації особливої вагомості набуває технологічна компетентність, яка охоплює не лише практичні навички роботи з програмним забезпеченням, але й глибоке розуміння принципів функціонування систем машинного перекладу, вміння аналізувати їхній потенціал та усвідомлювати обмеження. Як підкреслює О. Бондаренко, "сучасному перекладачеві необхідно бути готовим до колаборації з комп'ютерними системами, що потребує радикального переосмислення усталених підходів до перекладацької діяльності" [1, с. 45].

Прогресивний розвиток нейромережових технологій та систем штучного розуму спричинив істотне поліпшення якісних характеристик автоматизованого перекладу, що загострює питання щодо функцій перекладача-людини у процесі перекладання. Науково-академічна спільнота активно дискутує стосовно майбутнього перекладацької професії та потенційної можливості цілковитої комп'ютеризації перекладацької діяльності.

Систематичний огляд актуальних досліджень [6; 7; 15] дає підстави констатувати, що попри вражаючий поступ у галузі автоматизованого перекладу, людський чинник зберігає своє ключове значення для забезпечення високоякісних перекладів, особливо коли йдеться про белетристику, рекламні матеріали, юридичну документацію та інші тексти, які потребують нестандартного підходу, культурної локалізації та глибинного проникнення в контекст.

Трансформаційні процеси в перекладацькій індустрії зумовлюють необхідність відповідних інновацій у системі фахової підготовки спеціалістів. Критичний аналіз сучасних освітніх програм з перекладознавства в Україні та інших країнах дозволяє окреслити стратегічні вектори удосконалення професійної підготовки перекладацьких кадрів:

1. Інтенсифікація технологічного компонента – запровадження навчальних дисциплін з інформаційно-комунікаційних технологій у перекладацькій діяльності, автоматизованого й машинного перекладу, корпусної лінгвістики.

2. Синергія теоретичних засад і практичного досвіду – формування органічного взаємозв'язку між теоретичними концепціями та практичними компетентностями шляхом залучення майбутніх фахівців до реальних перекладацьких проєктів.

3. Поглиблення міждисциплінарної інтеграції – збагачення освітньо-професійних програм навчальними курсами з міжкультурного спілкування, когнітивістики, культурології, цифрової гуманітаристики.

4. Профілізація перекладачів – розробка й імплементація спеціалізованих навчальних дисциплін з перекладу в окремих галузях (медицина, юриспруденція, ІТ-сфера, економіка тощо).

5. Культивування гнучких навичок – стимулювання критичного мислення, інноваційності, адаптивності, здатності до саморозвитку та командної роботи.

6. Глобалізація освітнього процесу – системна участь у міжнародних обмінних програмах, стажуваннях, спільних освітніх ініціативах.

Невід'ємним елементом підготовки перекладацьких кадрів є також формування етично-ціннісних орієнтирів професійної діяльності, усвідомлення суспільної відповідальності перекладача як посередника міжкультурного діалогу. За слушним твердженням О. Чердниченка, "процес перекладу становить не просто трансляцію інформаційного контенту іншомовними засобами, а відповідальну соціокультурну місію, націлену на зближення культурних просторів та подолання міжкультурних бар'єрів" [11, с. 232].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Проведений аналіз теоретико-методологічних засад сучасного перекладознавства дозволяє зробити такі висновки:

1. Перекладознавство як наукова дисципліна характеризується вираженою міждисциплінарністю, інтегруючи підходи та методи лінгвістики, культурології, когнітивістики, інформатики та інших галузей знань. Така інтеграція створює методологічну основу для комплексного дослідження перекладацьких явищ та процесів.

2. Цифровізація та глобалізація суттєво трансформують перекладацьку галузь, що вимагає переосмислення ролі перекладача та розвитку нових професійних компетенцій. Ключовими компетенціями перекладача ХХІ століття є мовна, перекладацька, міжкультурна, технологічна, редакційна, дослідницька, предметна та підприємницька.

3. Незважаючи на значний прогрес у сфері машинного перекладу, людський фактор залишається критично важливим для забезпечення високої якості перекладу. Оптимальним є комбінування людського та машинного перекладу залежно від типу тексту та вимог до перекладу.

4. Вдосконалення підготовки фахівців з перекладу має відбуватися за такими напрямками: посилення технологічної складової, інтеграція теорії та практики, розвиток міждисциплінарних зв'язків, спеціалізація перекладачів, формування "м'яких" навичок, інтернаціоналізація освіти.

Перспективи подальших досліджень полягають у розробці конкретних методик формування нових перекладацьких компетенцій, вивченні когнітивних механізмів перекладацької діяльності, аналізі впливу систем штучного інтелекту на якість перекладу та дослідженні корпусних підходів до перекладознавчих студій. Важливим напрямом є також вивчення національної специфіки української школи перекладу в контексті глобалізаційних процесів.

Література

1. Бондаренко О.М. Технологічні компетенції сучасного перекладача: виклики цифрової епохи. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Лінгвістика". 2020. Вип. 37. С. 42-48.
2. Засекін С.В. Психолінгвістичні універсалії перекладу художнього тексту: монографія. Луцьк: Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2012. 272 с.
3. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 216 с.
4. Коломієць Л.В. Перекладознавчі семінари: актуальні теоретичні концепції та моделі аналізу поетичного перекладу: навч. посіб. К.: Київський університет, 2011. 527 с.
5. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу: навч. посіб. К.: Юніверс, 2002. 280 с.
6. Корунець І.В. Вступ до перекладознавства: підручник. Вінниця: Нова книга, 2008. 512 с.
7. Кронін М. Переклад в епоху цифрових технологій / пер. з англ. О. Смольницька. Всесвіт. 2015. № 1-2. С. 246-258.
8. Науменко А.М. Філологічний аналіз тексту (основи лінгвопоетики): навч. посіб. Вінниця: Нова книга, 2005. 416 с.

9. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі: монографія. Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. 376 с.
10. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
11. Чередниченко О.І. Про мову і переклад. К.: Либідь, 2007. 248 с.
12. Bassnett S. Translation Studies. London and New York: Routledge, 2014. 208 p.
13. Hatim B., Mason I. Discourse and the Translator. London: Longman, 1990. 258 p.
14. Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. London and New York: Routledge, 2008. 324 p.
15. O'Hagan M. The Routledge Handbook of Translation and Technology. London: Routledge, 2019. 444 p.

References

1. Bondarenko, O.M. (2020). Tekhnolohichni kompetentsii suchasnoho perekladacha: vyklyky tsyvrovoi epokhy [Technological competencies of a modern translator: challenges of the digital era]. Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriya "Linhvistyka" – Scientific Bulletin of Kherson State University. "Linguistics" Series, 37, 42-48 [in Ukrainian].
2. Zasiiekin, S.V. (2012). Psykholinhvistychni universalii perekladu khudozhnogo tekstu [Psycholinguistic universals of literary text translation]. Luts'k: Volyn. nats. un-t im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
3. Zorivchak, R.P. (1989). Realiia i pereklad (na materialii anhlo-movnykh perekladiv ukrainskoi prozy) [Realia and translation (based on English translations of Ukrainian prose)]. Lviv: Vyd-vo pry Lviv. un-ti [in Ukrainian].
4. Kolomiets, L.V. (2011). Perekladoznavchi seminary: aktualni teoretychni kontseptsii ta modeli analizu poetychnoho perekladu [Translation studies seminars: current theoretical concepts and models of poetic translation analysis]. Kyiv: Kyivskiy universytet [in Ukrainian].
5. Koptilov, V.V. (2002). Teoriia i praktyka perekladu [Theory and practice of translation]. Kyiv: Yunivers [in Ukrainian].
6. Korunets, I.V. (2008). Vstup do perekladoznavstva [Introduction to Translation Studies]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
7. Kronin, M. (2015). Pereklad v epokhu tsyfrovyykh tekhnolohii [Translation in the digital age] (O. Smolnytska, Trans.). Vsesvit – Universe, 1-2, 246-258 [in Ukrainian].
8. Naumenko, A.M. (2005). Filolohichni analiz tekstu (osnovy linhvopoetyky) [Philological analysis of the text (basics of linguopoetics)]. Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
9. Rebrii, O.V. (2012). Suchasni kontseptsii tvorchosti u perekladі [Modern concepts of creativity in translation]. Kharkiv: KhNU imeni V.N. Karazina [in Ukrainian].
10. Selivanova, O.O. (2008). Suchasna linhvistyka: napriamy ta problemy [Modern linguistics: directions and problems]. Poltava: Dovkillia-K [in Ukrainian].
11. Cherednychenko, O.I. (2007). Pro movu i pereklad [About language and translation]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
12. Bassnett, S. (2014). Translation Studies. London and New York: Routledge.
13. Hatim, B., & Mason, I. (1990). Discourse and the Translator. London: Longman.
14. Venuti, L. (2008). The Translator's Invisibility: A History of Translation. London and New York: Routledge.
15. O'Hagan, M. (2019). The Routledge Handbook of Translation and Technology. London: Routledge.